

групи понять „державна сімейна політика”, „безпечне дитинство”, „соціально-педагогічне мислення фахівця”, „соціально-педагогічна підтримка”, які виявляють означену сутність.

Ключові слова: державна сімейна політика, дитинство, соціальне сирітство, соціально-педагогічна підтримка.

Куринная С. М. Особенности системы социально-педагогической поддержки детства и преодоление социального сиротства в Украине

В данной статье отражена сущность системы социально-педагогической поддержки детства и преодоления социального сиротства. Раскрыто содержание группы понятий “государственная семейная политика”, “безопасное детство”, “социально-педагогическое мышление специалиста”, “социально-педагогическая поддержка”, которые обнаруживают отмеченную сущность.

Ключевые слова: государственная семейная политика, детство, социальное сиротство, социально-педагогическая поддержка.

Kurinna S. M. Features of the System of Social and Pedagogical Support of Childhood Overcoming of Social Orphanhood in Ukraine

Essence of socially-pedagogical system support of childhood and overcoming of social orphanhood is reflected in this article. Maintenance of concepts group “Public domestic policy”, “safe childhood”, “socially-pedagogical thinking of specialist”, “socially-pedagogical support”, is exposed, that find out the marked essence.

Key words: public domestic policy, childhood, social orphanhood, socially-pedagogical support.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2013 р.

Прийнято до редакції 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Гавриш Н. В.

УДК 376.37 – 373.25] – 053.4

Ю. В. Рібцун

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ КОМПЛЕКСНОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЩО МАЮТЬ ОБМЕЖЕНІ МОЖЛИВОСТІ ЗДОРОВ'Я

Формування життєвої компетентності – пріоритетне завдання всебічного гармонійного розвитку дитини у дошкільному навчальному закладі (ДНЗ), зокрема й в умовах інклюзії. Пішли в небуття застарілі моделі освіти, що в своїй реалізації були відірваними від потреб

практики, давали надлишок інформації, яка була недостатньо пов'язана з реальною життєвою дійсністю. Постійне, відповідно до вимог часу, оновлення ланки дошкільного навчання та виховання, збагачення її новими прогресивними ідеями, спрямованими на створення цілісного підходу до навчання, виховання, корекції та розвитку дітей із порушеннями мовлення, зміцнення психічного та фізичного здоров'я дошкільників, формування у них мотивів пізнавальної та мовленнєвої діяльності, виховання у дітей базису громадянської свідомості, навичок ефективної суспільної взаємодії – все це закладає міцний фундамент подальшої безперервної освіти.

Насьогодні, як в Україні, так і країнах близького зарубіжжя, наявна лише незначна кількість навчально-методичних посібників, присвячених окремим аспектам проведення навчально-виховної роботи з дітьми у ДНЗ компенсуючого типу (О. О. Астаф'єва, Ю. Ф. Гаркуша, Л. М. Козирева, Е. П. Короткова, І. О. Морозова, Н. В. Ніщева, Л. М. Павлова, М. А. Пушкарьова, Ю. В. Рібцун, Т. О. Ткаченко та ін.), однак комплексні спеціальні корекційно-розвивальні програми для вихователів взагалі відсутні.

Саме це змушує корекційних педагогів користуватися вітчизняними програмами, розробленими для ДНЗ загального розвитку, котрі не враховують ні особливостей психофізичного розвитку дітей із обмеженими можливостями здоров'я (ОМЗ), ні структури дефекту при кожному із порушень. Відповідно ст. 23 проекту Закону України „Про внесення змін до Закону України „Про дошкільну освіту” [7], дошкільна освіта у межах Базового компонента здійснюється за Державною базовою програмою, іншими додатковими освітніми програмами та навчально-методичними посібниками, затвердженими чи рекомендованими спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у галузі освіти і науки.

Донедавна вихователі логопедичних груп користувалися загальноосвітньою Базовою програмою розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі” (наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко; затверджена МОН України, лист № 1/11–1522 від 25.04.2008 р.). Проте, відповідно до наказу МОН України [8], термін дії грифу навчальних видань обмежений п'ятьма роками, тож зазначена програма потребує подання на повторне грифування.

Насьогодні для використання у навчально-виховному процесі ДНЗ залишаються чинними такі програми:

а) комплексна програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років „Дитина” (наук. кер.: О. В. Проскура, Л. П. Кочина, В. У. Кузьменко, Н. В. Кудикіна; рекомендована МОНмолодьспорту України, лист № 1/11–11177 від 08.12.2010 р.) [4];

б) комплексна освітня програма „Дитина в дошкільні роки” (наук. кер. К. Л. Крутій; рекомендована МОНмолодьспорту України, лист № 1/11–11178 від 08.12.2010 р.) [3];

в) програма розвитку дітей старшого дошкільного віку „Впевнений старт” (наук. кер. Б. М. Жебровський; рекомендована МОНмолодьспорту України, лист № 1111 від 23.11.2010 р.; затв. Колегією МОНмолодьспорту України від 01.03.2012 р.) [2];

г) регіональна програма розвитку дітей дошкільного віку „Українське дошкілля” (авт.-упорядник О. І. Білан; рекомендована МОНмолодьспорту України, лист № 1/11–11601 від 09.12.2011 р.).

З метою створення ефективної комплексної навчальної програми для роботи з дітьми, котрі мають обмежені можливості здоров'я (ОМЗ), варто проаналізувати діючі загальноосвітні програми для роботи з дошкільниками.

Насамперед, розглянемо, на який саме вік розраховані програми (табл. 1), та які ідеї покладено в основу кожної з них.

Таблиця 1

Урахування вікової періодизації у програмах загальноосвітніх ДНЗ

<i>Назва програми</i>	<i>Охоплені програмою вікові періоди</i>			
	<i>Роки життя дитини</i>			
	<i>третій</i>	<i>четвертий</i>	<i>п'ятий</i>	<i>шостий</i>
Дитина в дошкільні роки	Маляточко	Кроки до самостійності	Подорож у довкілля	Стежинки у Всесвіт
Дитина	Діти раннього віку	Наші малята	Дослідники, чомусики	Наші старші діти
Впевнений старт	–	–	–	Діти 5 – 6 років

Програма „Дитина в дошкільні роки” спрямована на збереження дитячої субкультури, ампліфікацію дитячого розвитку, повноцінний фізичний, соціальний, пізнавальний, естетичний розвиток особистості. Зміст програма спрямований на розвиток внутрішніх сил дитини та її духовний потенціал, врахування цінностей та інтересів, взаємозв'язок усіх сторін її життя. Надзвичайно цінними для роботи педагогів виявляються критерії психолого-педагогічного розвитку дитини, а саме: провідна діяльність, кількісні та якісні показники рівня розвитку пізнавальних, емоційних і вольових процесів, психологічні новоутворення кожного віку, сензитивні періоди для формування тих чи інших процесів, особистісних властивостей і феноменів.

У програмі „Дитина” для кожного вікового етапу визначені показники успішного розвитку дитини, запропоновані загальні зауваги щодо особливостей фізичного та психічного розвитку дітей, завдань

освітньої роботи, зазначені критерії успішної роботи вихователя, організації життєдіяльності дітей і режиму дня. Програмою враховано вікові психологічні новоутворення дошкільного дитинства, соціальна ситуація розвитку дитини, кризові періоди у психічному розвитку дошкільника, що підкреслює її можливість використання у роботі не лише вихователем, а й практичним психологом.

У програмі „*Впевнений старт*” цілісно представлено особистісний розвиток дітей за основними напрямками, причому основний акцент зроблено на ігровій діяльності. В розділі „Психологічна характеристика віку” розкривається сутність соціальної ситуації розвитку старшого дошкільника, описується провідна діяльність, зазначаються вікові психологічні новоутворення у свідомості та особистості, окреслені загальні освітні завдання (розвивальні, навчальні та виховні). В програмі визначено показники розвитку дітей, висвітлено ключові освітні завдання і, що дуже цінно, запропоновано поради батькам стосовно організації спільного дозвілля дорослих та дітей.

У результаті проведеного аналізу загальноосвітніх програм, нами зроблений висновок, що спеціальну програму для роботи з дітьми з ОМЗ доцільно будувати за паспортним віком дітей, починаючи з четвертого та завершуючи шостим роком життя, враховуючи сензитивні періоди, орієнтуючись одночасно на розвиток кожної дитини зокрема та на загальні нормативні показники психофізичного рівня розвитку дошкільників як еталонні, що, в свою чергу, можуть виступати „зоною найближчого розвитку” (за Л. С. Виготським). Доцільно брати за основу освітнього процесу ігрову діяльність, як провідну для дошкільного віку, що допоможе забезпечити взаємозв'язок із усіма сторонами життя та практичну реалізацію в діадних (дитина – дитина, дитина – педагог) чи триадних (дитина – педагог – діти, дитина – батьки) стосунках.

У зв'язку з оновленням Базового компоненту дошкільної освіти (БКДО) (раз на десять років), нова редакція якого затверджена Колегією Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 03.05.2012 р. [1], змінився як державний освітній стандарт, так і вимоги до рівня всебічного розвитку дітей різних вікових груп. Як можна побачити у зведеній нами таблиці (див. табл. 2), освітні лінії Базового компоненту дошкільної освіти враховані в більшій чи меншій мірі у змісті кожної із загальноосвітніх програм. Отже, навчально-виховний процес та його змістове наповнення й у спеціальних ДНЗ компенсуючого типу потребує перебудови, адже інваріантна складова БКДО є обов'язковою для реалізації через усі форми здобуття дошкільної освіти.

Таблиця 2

**Реалізація освітніх ліній БКДО в змістовому наповненні
загальноосвітніх програм**

Освітні лінії оновленого БКДО	Назва програми та її розділи		
	<i>„Дитина в дошкільні роки”</i>	<i>„Дитина”</i>	<i>„Впевнений старт”</i>
<i>Особистість дитини</i>	Фізичний розвиток. Здоровий малюк	Зростаємо дужими	Фізичний розвиток
<i>Дитина в соціумі</i>	Когнітивний розвиток	Дитина у довкіллі	Пізнавальний розвиток
<i>Дитина у природному довкіллі</i>		Віконечко у природу	
<i>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі</i>		Математична скарбничка	
<i>Дитина у світі культури</i>	Естетичний розвиток	Прилучаємось до музичної скарбниці. Художня література. Чарівні фарби і талановиті пальчики. Привчаємось працювати	Художньо-естетичний розвиток
<i>Гра дитини</i>	Розвиток особистості	Граючись, зростаємо. Будуємо, майструємо, творимо	Ігрова діяльність
<i>Мовлення дитини</i>		Мова рідна, слово рідне	Мовленнєвий розвиток

У змісті кожної з програм ми виділили найбільш цікаві, дещо нетрадиційні і, як на нашу думку, особливо доречні розділи чи окремі напрями. Зокрема, в програмі *„Дитина в дошкільні роки”* у розділі *„Фізичний розвиток”* це такі напрями, як гендерна соціалізація, основи безпеки життєдіяльності, у *„Розвитку особистості”* – навчання іноземної мови, соціалізація (спілкування, емоції, самопізнання), формування оцінно-контрольних дій, розвиток духовного потенціалу дитини, у

розділі „Розвиток пізнавальної сфери” – напрями економічної та екологічної освіти, вивчення комп’ютерної грамоти, формування елементарних історико-географічних уявлень (наше місто, країна).

В програмі „Дитина” цінними є розділи „Сім’я та дитячий садок”, де висвітлено єдність сімейного та громадського виховання, „Місточок до школи”, в якому викладено наступність між дошкільним навчальним закладом і школою I ступеня, „Розвивальне предметне середовище дошкільного закладу”, назва якого говорить сама про себе. Окремим підрозділом представлено „Гуртки” (образотворчої діяльності, навчання іноземній мові), а також „Подорожуємо у світ англійської мови” та „Діти, які потребують особливої уваги вихователів і батьків”, у якому зазначено завдання психологічного супроводу та психологічні прийоми індивідуальної роботи. Доцільно наголосити на наявність у програмі підрозділу „Діти з особливими освітніми потребами”, в якому пропонуються засоби корекційної підтримки дітей, інтегрованих у загальноосвітній простір. Звичайно, його зміст розроблено поверхово, без урахування специфічних механізмів і структури різних видів дефектів, проте заслуговує високої оцінки сама спроба виокремлення такого підрозділу та залучення до зазначеної проблеми широкого кола педагогів.

У програмі „Впевнений старт” окремим розділом виділено ігрову діяльність, де представлено різні види ігор, в розділі „Художньо-естетичний розвиток” широко представлено театралізовану діяльність. У програмі також виокремлено види роботи з дитячою книжкою. Все це прикрашає програму та робить її ще більш практичною.

Отже, створюючи спеціальну програму для роботи з дітьми з ОМЗ, слід обов’язково спиратися на освітні лінії оновленого БКДО, не боятися експериментувати з освітніми завданнями, прагнути до вдалого поєднання різних видів діяльності в корекційно-розвивальному процесі, враховувати вікові та індивідуальні психофізичні можливості дошкільників, змістові аспекти щодо гендерного, екологічного, економічного виховання, безпеки життєдіяльності та ігрової діяльності. Варіативною складовою спеціальної освіти доцільно висвітлити знайомство дітей із комп’ютерною грамотою та іноземною мовою, а також вивчення російської мови, як другої в навчанні з україномовними дошкільниками.

Незважаючи на те, що нами планується створення комплексної навчальної програми для роботи з дітьми з ОМЗ, основний акцент ми будемо робити саме на розвитку мовленнєвої діяльності дошкільників, як надзвичайно важливої та складної функціональної системи. Зважаючи на це, нами складена порівняльна таблиця, де зазначені підрозділи з формування та розвитку мовлення дітей (табл. 3).

Таблиця 3

Напрями формування мовленнєвої діяльності дошкільників

<i>Зміст освіти з розвитку мовлення дитини (за БКДО)</i>	<i>Назва програми та її підрозділи</i>		
	<i>„Дитина в дошкільні роки”</i>	<i>„Дитина”</i>	<i>„Впевнений старт”</i>
<i>Звукова культура мовлення</i>	Звукова культура мовлення	У світі звуків	Розвиток звукової культури мовлення
<i>Словникова робота</i>	Формування словника	Слово до слова – зложиться мова	Збагачення лексичного запасу
<i>Граматична правильність мовлення</i>	Граматична правильність мовлення	У країні граматики	Формування граматичної правильності мовлення, розвиток граматичних умінь
<i>Зв’язне мовлення</i>	Зв’язне мовлення	Ми розмовляємо. Ми розповідаємо	Розвиток зв’язного мовлення і комунікативних умінь
<i>Українська мова як державна</i>	Стилі мовлення	–	Вдосконалення літературного мовлення

Розглянемо, в яких розділах кожної з програм і в яких саме напрямках планується та реалізується розвиток мовлення.

У програмі *„Дитина в дошкільні роки”* майже цілий розділ *„Розвиток особистості”* присвячений мовленню – це мовленнєва діяльність, мовленнєве спілкування, розвиток мовлення (звукова культура мовлення, формування словника, образне мовлення, граматична правильність мовлення, зв’язне діалогічне та монологічне, стилі мовлення), пропедевтичний курс навчання грамоти, риторика, художньо-мовленнєва діяльність (усна народна творчість, читання, розповіді вихователя з використанням ілюстративного матеріалу, театралізовано-ігрова діяльність, інсценування), підготовка руки дитини до письма, навчання іноземної мови, соціалізація (спілкування, емоції, самопізнання).

У програмі *„Дитина”* підрозділ *„Мова рідна, слово рідне”* розкриває питання розвитку мовлення (з урахуванням основних компонентів мовленнєвої діяльності), навчання мови (практичне засвоєння й усвідомлення фонетичних, лексичних, граматичних, орфоепічних, семантичних, стилістичних норм), мовленнєвого виховання

(вироблення інтересу до рідної мови), формування мовної компетенції; підрозділ „Художня література” передбачає розвиток когнітивно-мовленнєвої, поетично-емоційної, театральної-ігрової компетенцій, що в цілому створюють міцний базис для оволодіння мовленням. У навчанні старших дошкільників виокремлено напрям „Навчаємося елементів грамоти”. Надзвичайно цінним є те, що програмою „Дитина” передбачено варіант програми з українського мовлення для російськомовних дітей, що вивчають українську мову як другу.

У програмі „*Впевнений старт*” розділ „Мовленнєвий розвиток” висвітлює зміст формування звукової культури мовлення, вдосконалення літературного мовлення, шляхи збагачення лексичного запасу, формування граматичної правильності мовлення, розвиток граматичних умінь, розвиток зв’язного мовлення і комунікативних умінь, художньо-мовленнєвий розвиток. Програмою передбачено навчання дітей елементів грамоти, а також підготовка руки до письма.

Отже, створюючи спеціальну програму, слід пам’ятати, що формування мовленнєвої полікомпетентності (Ю.В. Рібцун) повинне здійснюватися під час будь-яких ігор-занять і у всіх видах діяльності. Корекційна робота має охоплювати не лише усі складові мовлення (фонетику, фонематику, лексику, граматику та зв’язне мовлення), а й будуватися з обов’язковим урахуванням лінгвістичного та комунікативного компонентів мовленнєвої діяльності (за Є. Ф. Соботович), що сприятиме цілісному формуванню мовлення, а, отже, всебічному, гармонійному розвитку дитячої особистості.

Висновки.

Таким чином, можна зробити висновок, що створення загальноукраїнської спеціальної комплексної програми „Дошкільнятко: корекційно-розвивальна і навчально-виховна робота з дітьми із ОМЗ” є потребою часу. Сподіваємось, що створювана програма врахує як вимоги оновленого Базового компонента дошкільної освіти, так і найкращі тенденції загальноосвітніх програм.

Список використаної літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Богуш А. М., Бельська Г. В., Богиніч О. Л. та ін. ; наук. керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д. пед. н. – К. : ТОВ «МЦФЕР–Україна», 2012. – 26 с. **2. Впевнений старт** : програма розвитку дітей старшого дошкільного віку / наук. кер. Б. М. Жебровський. – К., 2010. – [Електронний ресурс] // Режим доступу до вид. : http://urk.org.ua/news...starshogo_doshkilnogo_viku...start.../. **3. Дитина** в дошкільні роки : комплексна додаткова освітня програма / автор. Колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ „ЛПС” ЛТД, 2011. – 188 с. – (Програма). **4. Дитина** : програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту: О. В. Огнев’юк, К. І. Волинець; наук. кер. програмою: О. В. Проскура, Л. П. Кочина, В. У. Кузьменко,

Н. В. Кудикіна; авт. кол.: Г. В. Беленька, Е. В. Белкіна, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко, С. А. Васильєва, М. С. Вашуленко [та ін.] / Мін. осв. і наук., мол. та спорту України, Головн. упр. осв. і наук. викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 492 с. – (Програма). **5. Про затвердження** Порядку комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу : наказ М-ва освіти і науки України, М-ва охорони здоров'я України від 27 берез. 2006 р. № 240/165 // Дошкільн. виховання. – 2006. – № 15. – С. 3 – 10 ; Практика управл. закл. освіти. – 2006. – № 1. – С. 97 – 102. – Дод.: Порядок комплектування дошкільн. навч. закладів (груп) компенсуючого типу. **6. Про внесення змін** до законодавчих актів з питань загальної та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу : Закон України : за станом на 06 лип. 2010 р. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до вид. : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2442-17/>. **7. Про внесення змін** до Закону України „Про дошкільну освіту” : проект Закону України [затв. Рішенням Комітету з питань освіти Верхов. Ради України від 11 квіт. 2012 р.] / [Електронний ресурс] // Режим доступу до вид. : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF7A700I.html/ **8. Про затвердження** Порядку надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтв Міністерства освіти і науки України : затв. Наказом М-ва освіти і науки України від 17 черв. 2008 р. № 537 / [Електронний ресурс] // Режим доступу до вид. : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0628-08/>. 9. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.logoped.in.ua/>

Рибцун Ю. В. Передумови створення комплексної спеціальної програми для роботи з дітьми, що мають обмежені можливості здоров'я

У статті за результатами проведеного аналізу діючих програм для загальноосвітніх дошкільних навчальних закладів визначені ті компоненти, які стануть передумовами створення комплексної спеціальної програми для роботи з дітьми, що мають обмежені можливості здоров'я.

Ключові слова: діти з обмеженими можливостями здоров'я, комплексна спеціальна програма.

Рибцун Ю. В. Предпосылки создания комплексной специальной программы для работы с детьми, имеющими ограниченные возможности здоровья

В статье по результатам проведенного анализа действующих программ для общеобразовательных дошкольных учебных заведений определены те компоненты, которые станут предпосылками создания комплексной специальной программы для работы с детьми, имеющими ограниченные возможности здоровья.

Ключевые слова: дети с ограниченными возможностями здоровья, комплексная специальная программа.

Ribtsun J. V. Background of Making Comprehensive Special Program for Working with Children with Disabilities

In the article on the results of the analysis of the programs for general education pre-school identified the components which will be backgrounds for making up comprehensive special program for working with children with disabilities.

Key words: children with disabilities, comprehensive special program.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – к. п. н., доц. Караман О. Л.

УДК 159.922.72.07:81'233 – 053.3

В. В. Тарасун

**МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ
ДИТИНИ З ОСОБЛИВОСТЯМИ В РОЗВИТКУ**

Формуванню у дітей з особливостями в психофізичному розвитку (ОПФР) сенсомоторних та гностико-праксичних структур, моторних і вербальних дій та операцій, системи функціональних мовленнєвих узагальнень та системних зв'язків мовленнєвих одиниць різного рівня тощо в дефектології надається вагомого значення. Однак *в такому разі спеціаліст майже не торкається проблеми особистості дитини з ОПФР, тобто не робиться спроба розглядати особистість дитини разом з її мовленням. Вирішення цієї проблеми вбачаємо у виході корекційної педагогіки і спеціальної психології у суміжні галузі, де мовна особистість (МО) розглядається як завдання, об'єкт вивчення, дослідницький прийом.*

Аналіз психологічної, лінгвістичної, психолінгвістичної та лінгводидактичної літератури дає підставу виділити вербально-семантичний, лінгвокогнітивний (тезаурусний) і мотиваційно-прагматичний (вищий) рівні організації МО [2, с. 92]. Проте, на нашу думку, така модель організації МО не достатньо враховує те, що „Смисл... починає формуватися до мови і мовлення. Потрібно бачити речі, рухатися серед них, слухати, торкатися – загалом накопичувати в пам'яті всю сенсорну інформацію, що надходить в аналізатори... Вже мова „няньки” предметно зрозуміла дитині й сприймається універсальним предметним кодом. Найбільш суттєвий компонент цього синтезу – мисленнєвий, який передує власне вербальній діяльності” [1,